

О. П. Муляр,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії
та методик викладання шкільних предметів ВІШПО;
В. Й. Попович,
заступник директора з навчальної роботи Навчально-виховного комплексу «Ківерцівська ЗОШ І ст. –
Ківерцівська районна гімназія» Ківерцівської районної ради Волинської області

Про деякі аспекти навчання та виховання толерантної особистості

На основі досвіду проведення дослідно-експериментальної роботи педагогічним колективом НВК «Ківерцівська ЗОШ І ст. – Ківерцівська районна гімназія» запропоновано висновки й матеріали, що можуть допомогти в організації роботи навчального закладу.

Ключові слова: виховання, толерантність, особистість.

Muliar O. P., Popovych V. Y. Some Aspects of Learning and Bring up the Tolerant Personality.

Experience of carrying out experimental work of Educational Complex „Kivertsi elementary school – Kivertsi regional Gymnasium” pedagogical collective is described. The offered materials can help with the organization of methodical work in educational institution.

Key words: education, tolerance, personality.

Постановка проблеми. Сучасна соціально-економічна та суспільно-політична ситуація в Україні характеризується високим динамізмом, непередбачуваністю змін, ускладненням політичного та громадського життя. У такий переломний період необхідною умовою побудови демократичного суспільства є толерантність, яка вимагає від людей коректної поведінки на рівні сімейних, міжгрупових, міжконфесійних, міжнаціональних, а також міжнародних відносин. Толерантність, відображаючи пріоритет загальнолюдських цінностей, виступає регулятором людської життєдіяльності. Для демократичної культури характерна свідома установка на необхідність багатьох точок зору і на недостатність (обмеженість) будь-якої окремої з них. Така установка відображає системність мислення, яке заперечує одномірну логіку й передбачає багатосторонній розгляд явищ і процесів. В атмосфері толерантності найбільш повно розкриваються справжні можливості людини і суспільства. Толерантність є характеристикою ідеальних взаємин між людьми і може входити в культурний арсенал того чи іншого співтовариства як культурна норма і моральна цінність.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми формування толерантності в умовах сучасного освітнього середовища присвячено роботи В. Лекторського, П. Ніколсона, Л. Рюминої, Г. Кожухаря, Б. Гершунського, В. Лабунської, О. Асмолова, Л. Гудкова, Л. Дробіжевої, Г. Солдатової, С. Братченко, О. Гриви, В. Бойко, М. Боритко, І. Бурнашової, Д. Леонтьєва та ін. У цих працях досліджено толерантність у соціально-психологічному аспекті, у міжгрупових і міжособистісних відносинах, у контексті процесуальних аспектів спілкування, розкрито підходи до проектування і реалізації педагогічної діяльності з позицій толерантності. Більшість дослідників схиляються до думки, що організація освітнього процесу повинна сприяти вирішенню

проблем виховання і розвитку людини, яка не тільки володіє комплексом знань про толерантність як основу життєдіяльності, але й здатна до широкого спілкування в дусі гуманістичних традицій та ідей [1, 3; 2, 15].

Мета статті – висвітлити результати концептуально-діагностичного етапу дослідно-експериментальної роботи НВК «Ківерцівська ЗОШ І ст. – Ківерцівська районна гімназія» за темою «Формування толерантної особистості в умовах сучасного навчального закладу».

Виклад основного матеріалу. У цілісній структурі освітнього процесу тісно взаємодіють два взаємопов'язаних і водночас відносно самостійних процеси: навчання і виховання. У процесі навчання, спрямованого на освоєння наукових знань, завжди має місце виховний аспект (недарма в рамках будь-якої форми навчання планується виховна мета), реалізований через зміст навчального матеріалу, методу його подачі, характер педагогічної взаємодії вчителя та учнів. Виховання завжди містить у собі елементи навчання, оскільки, передаючи особистості знання про норми і правила поведінки (моральне виховання), досягнення людської культури (естетичне виховання), різноманітні видів професійної діяльності (трудове виховання) і т. д., формуючи навички поведінки в конкретних життєвих ситуаціях, педагог одночасно навчає особистість [3, 87].

У сучасних умовах розвитку суспільства якісна освіта неможлива без формування нових життєвих орієнтирів особистості. Свого часу В. О. Сухомлинський зазначав: «Духовний розвиток людини починається з розвитку у неї різноманітних почуттів. Вони зміцнюють волю і розум, визначають ставлення людини до себе, природи, праці, інших людей, роблять людину більш цікавою та оригінальною. А тому треба вчити дітей любити, поважати, співчувати й уміти висловлювати ці почуття. Це не менш важливо, ніж учити грамоти, письма і лічби» [4, 206]. Тож пріоритетним завданням

у діяльності вчителя, на нашу думку, повинно стати: виховання в учнів потреби і готовності до конструктивної взаємодії з людьми незалежно від їх національної, соціальної, релігійної приналежності, світогляду, мислення і поведінки; перегляд традиційних форм взаємодії вчителя та учнів, способів педагогічного впливу на особистість; пошук ефективних форм і методів навчально-виховної та науково-методичної роботи задля забезпечення наступності та системності у питаннях формування толерантної особистості.

Аналіз освітнього середовища закладу свідчить, що навчально-виховний комплекс може розв'язати поставлені завдання. Цьому сприятиме готовність педагогічного колективу до здійснення інноваційної діяльності, достатній рівень навчально-методичного забезпечення, створена система виховної роботи, накопичений власний педагогічний досвід. Виходячи з таких міркувань, на базі цього навчального закладу було розпочато дослідно-експериментальну роботу за темою «Формування толерантної особистості в умовах сучасного навчального закладу» (науковий керівник – О. П. Муляр, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методик викладання шкільних предметів ВІППО; науковий консультант – О. В. Кихтюк, кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та соціальної психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки). Створення толерантного освітнього середовища з метою формування відповідної особистості, на нашу думку, передбачає налагодження таких взаємин на всіх рівнях спілкування, поглиблення взаємодії школи та сім'ї у питаннях навчання та виховання дітей через впровадження у зміст предметів суспільно-гуманітарного циклу й виховну роботу активних та інтерактивних методів навчання і виховання.

Концептуально-діагностичний етап дослідно-експериментальної роботи тривав із вересня 2014 року по серпень 2015-го. Протягом цього періоду дослідження члени ініціативної групи на чолі з директором Л. С. Кацевич опрацювали нормативно-правові документи, які регулюють дослідно-експериментальну та інноваційну діяльність загальноосвітніх навчальних закладів (Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад, затверджений наказом МОН України від 20.02.2002 р. № 114, зі змінами, внесеними згідно з наказом МОН України від 23.11.2009 р. № 1054; Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затверджене наказом МОН України від 07.11.2000 р. № 522). Згодом налагодили співпрацю та підписали відповідні угоди з установами, які здійснюватимуть супровід дослідно-експериментальної роботи (ВІППО, кафедра загальної та соціальної психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, відділ освіти Ківерцівської районної державної адміністрації). Спільно із науковим керівником О. П. Муляр сформулювали тему та розробили програму проведення дослідно-експериментального дослідження, затвердили склад творчої групи вчителів суспільно-гуманітарного циклу.

Реалізацію завдань концептуально-діагностичного етапу дослідження розпочато зі SWOT-аналізу стану освітнього середовища НВК з метою вивчення його можливостей для успішної реалізації завдань дослідно-експериментальної роботи, визначення експериментальних класів та педагогів, які будуть залучені до дослідно-експериментальної роботи. Дібрано діагностичний інструментарій та проведено анкетування учителів «Готовність педагогів до інноваційної діяльності», який засвідчив, що середній показник рівня готовності педагогів на початковому етапі експерименту становить 65,7 %.

На засіданні педагогічної ради на тему «Основні напрями діяльності педагогічного колективу щодо формування толерантної особистості в умовах сучасного навчального закладу» педагогами обговорено та погоджено установчі документи експерименту.

На I етапі проведено вхідне та проміжне (за підсумками 2014/2015 навчального року) анкетування учнів 5–6 класів. Для діагностики загального рівня толерантності використано експрес-опитувальник «Індекс толерантності» за методикою Г. У. Солдатової, Л. А. Шайгерової [5, 46–50]. Матеріал опитувальника містить твердження, які відображають як загальне ставлення до навколишнього світу та інших людей, так і соціальні настанови в різних сферах взаємодії, у яких проявляються толерантність та інтолерантність особи. У методиці також є твердження для виявлення ставлення до деяких соціальних груп (меншин, психічно хворих людей, жебраків), комунікативні настанови (повага до думки опонентів, готовність до конструктивного вирішення конфліктів і продуктивної співпраці).

Особливу увагу в цій методиці приділено етнічній толерантності/інтолерантності (ставлення до людей іншої раси та етнічної групи, до власної етнічної групи, оцінка культурної дистанції). Три субшкали опитувальника спрямовані на діагностику таких аспектів толерантності, як етнічна, соціальна, толерантність як риса особистості. Після вхідного діагностування в 5-х класах практичним психологом Н. П. Пивовар запроваджено спецкурс «Я – толерантна особистість» за авторською програмою Н. І. Головатой (практичний психолог гімназії № 2 м. Хмельницького). Результати проміжного анкетування показали позитивну динаміку зростання високого рівня таких видів толерантності як етнічна та соціальна. У середньому на 6,5 % зріс показник розвитку високого рівня толерантності учнів експериментальних класів.

Активно включилася в роботу творча група учителів «Активні й інтерактивні форми і методи навчання та виховання толерантності у змісті предметів суспільно-гуманітарного циклу». Проведено п'ять засідань творчої групи та круглий стіл на тему «Аналіз дидактичних можливостей предметів суспільно-гуманітарного циклу щодо формування толерантної особистості».

Окрім того, організовано і проведено заняття психолого-педагогічного семінару з елементами тренінгу «Удосконалення навиків педагогічної взаємодії» (психолог Н. П. Пивовар). Активно проводилося індивідуальне консультування членів

творчої групи щодо укладання методичних матеріалів за результатами I етапу експерименту. На засіданні педагогічної ради 29 травня 2015 року представлено звіт про підсумки I (концептуально-діагностичного) етапу дослідно-експериментальної роботи за темою «Формування толерантної особистості в умовах сучасного навчального закладу».

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, результати концептуально-діагностичного етапу педагогічного експерименту підтвердили актуальність і важливість розв'язання проблеми

формування толерантної особистості в навчально-виховному процесі сучасного навчального закладу.

Подальші дослідження будуть спрямовані на реалізацію розвивально-формуального етапу експерименту, який передбачає впровадження моделі толерантної особистості учня та моделі толерантного освітнього середовища загальноосвітнього навчального закладу, розробку та вдосконалення методики формування толерантності учнів у процесі навчання предметів суспільно-гуманітарного напрямку.

Література

1. Бурнашова И. В. Педагогические условия формирования толерантности у подростков во внеучебной деятельности в школах с углубленным изучением иностранного языка : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ирина Вениаминовна Бурнашова. – Ярославль, 2006. – 25 с.
2. Введение в педагогику толерантности : учеб. пособ. для студ. пед. вузов / Н. М. Борытко, И. А. Соловцова, А. М. Байбаков; под ред. Н. М. Борытко. – Волгоград : Изд-во ВГИПК РО, 2006. – 80 с.
3. Муляр О. П. Відображення проблеми толерантності у практиці сучасної школи / О. П. Муляр // Зб. наук. пр. Бердян. держ. пед. ун-ту (Пед. науки). – Бердянськ : БДПУ, 2011. – № 3. – С. 87–92.
4. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 2. – С. 206.
5. Психодиагностика толерантности личности / под ред. Г. У. Солдатовой, Л. А. Шайгеровой. – М. : Смысл, 2008. – 172 с.